

Jan en zijn zusje, of eerste leeslesjes

Mattheus van Heijningen Bosch

bron

Mattheus van Heijningen Bosch, *Jan en zijn zusje, of eerste leeslesjes*. In: *Roosje Vlijtig, met een prentje bij ieder lesje*. L. Schierbeek, Leeuwarden / R.J. Schierbeek, Groningen, 1818, p. 15-34.

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/bosc026jane01_01/colofon.htm

© 2005 dbnl



Inleiding, die de onderwijzer aan de kinderen dient te vertellen, zoo eenvoudig en beknopt, als hij maar kan.

Wat heb ik hier? Een aardig boekje voor u. Weet gij wel, hoe het heet? JAN EN ZIJN ZUSJE heet het.

Zal ik u eens vertellen, hoe het aan dien naam gekomen is? Luistert dan maar!

Daar was eens een klein meisje, dat *Betje* heette, een aardig snappertje. Toen dit meisje haar *abc- en spelboekje* uit had, zeide hare moeder: ‘als *Betje* lezen kan, wanneer het moeders jaardag is, dan zal haar naam met gouden letters voor den schoorsteen geschreven worden. En dan zullen vader en moeder tegen alle vrienden zeggen: “ziet gij wel, wat daar voor den schoorsteen staat? ONZE BETJE KAN LEZEN!”

Maar, moederlief! wie zal het haar zoo schielijk leeren?’ vroegen de broertjes en zusjes van *Betje*.

‘Onze goede *schoolmeester*, en een van u;’ antwoordde de moeder.

En ziet! toen het eindelijk moeders jaardag was, kon *Betje* lezen; alles, wat in dit boekje stond, kon zij toen al lezen. Haar broertje *Jan* had haar geholpen.

O! hoe blijde waren *Betje's* vader en moeder nu, dat het lieve kind lezen konde!

Met gouden letters werd toen voor den schoorsteen geschreven:

ONZE BETJE KAN LEZEN.

De namen van den *meester* en *Jan* werden niet vergeten.

Nu moest *Betje* toonen, wat zij kon. Alle, die er bij waren, prezen haar zeer; wam zij las zoo natuurlijk, als of zij met hare speelgenooties sprak. Zij kreeg wel honderd kusjes. Ook moest zij zitten gaan onder een groen kroontje, dat aan den zolder hing, regt tegen over den schoorsteen. Vader en moeder zaten aan hare zijde; *meester* en *Jan* tegen haar over. O! ik kan u niet half zeggen, hoe prettig dat alles toeging.

En ter gedachtenis van dat feest werd dit boekje JAN EN ZIJN ZUSJE genaamd.

Wanneer is *uwe* moeder jarig, mijn kind? Willen wij *uwe* moeder ook eens zoo verrassen? Dan zal men *ook uwen naam* met gouden letters voor den schoorsteen zetten!

Hoe zou u dat aanstaan? Kom! laat ons er maar aanstonds mede beginnen.

(Onderwijzer! zie verder de *Narede*.)



Moederklanken en stamwoorden, voorkomende in de Leeslesjes, no. 1-12.

ma	an	ne	eer	rí	on	úw
ná	aan	ze	eet	-	ook	gij
ha	-	le	-	roo	-	hij
já	de	lee	ik	zoo	sú	zij
la	ke	ef	mí	op	zú	wij
al	je	en	is	om	kú	bij
aal	te	een	lí	oom	nú	mij
ba	ka	me	se	we	wi	koo
ba l	ka n	me t	se n	we l	wi l	koo s
paa	ka	ne	ge	ke	zi	-
paa l	ka m	ne t	ge n	ke f	zi n	ku
da	haa	he	be	gee	-	ku s
da g	haa n	he t	be n	gee f	ko	zu
da	waa	be	de	nee	ko n	zu s
da n	waa r	be s	de n	nee nhee	ko m	-
ta	daa	le	re	hee t	lo	rij
ta n	daa r	le s	re n	lee	lo t	rij p
va	-	je	le	lee r	po	zij
va n	be	je s	le m	-	po p	zij n
ja	be t	ze	ge		do	zij l
ja n		ze s	ge r		do m	mij
						mij n

Leeslesjes zonder zaamgestelde Zelfklinkers en zaamgestelde Medeklinkers.

1. - Eer.



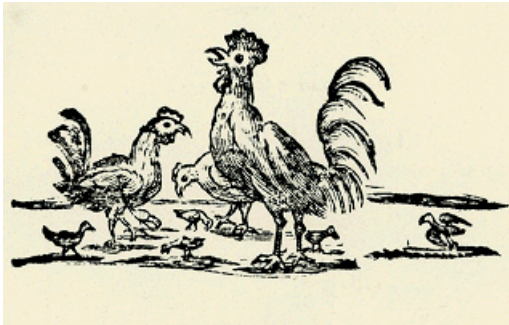
Ik *leer*.
 Waar om?
 Om de *eer*.
 Ó *já!*
 Ik *leer*, om de *eer*.

2. - Hon ger.



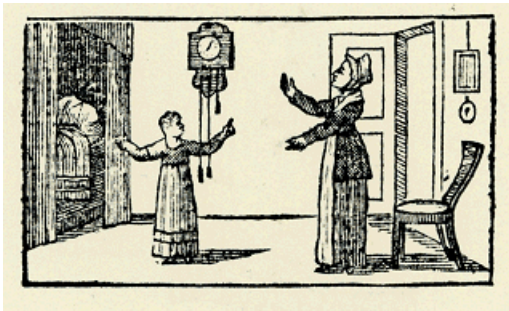
En ik, ik *eet*.
 Waar om?
 Om den *hon ger*. Ik heb *hon ger*.

3. - De haan.



Daar is de *haan*,
de haan met zijn' *roo den* kam!
Kú ke le kú!

4. - Is Net je al op?



Net je - op?
An ná! is Net je al *op*?
Te zes ú ren al.
Te zes ú ren?
Wel zoo!

5. - Kus je.



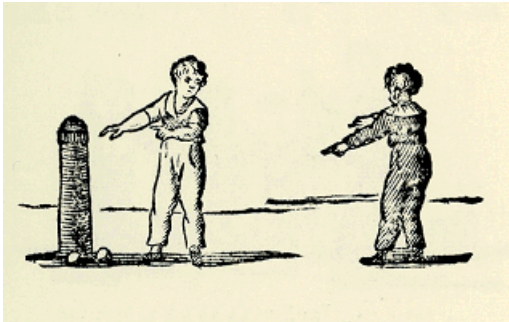
Waar de zus je!
Geef mij een kus je.

6. - De kom.



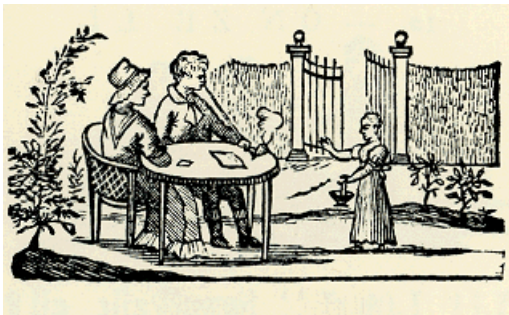
Kom - om.
Kom *dom*.
Is de *kom* dom?
Neen! *Lot je* is dom.

7. - De bal.



Mijn bal,
 mijn bal is *aan*, aan den *paal*.
 Já! já!
 De mij ne ook;
mijn bal is *ook* aan.

8. - De aal bes sen.



Dag, oom!
 Dag, oom en tan te!
 Daar ben *ik*!
 Zijn de *aal bes sen* al rijp?

9. - Zin gen en dan sen.



Ik, gij, hij, zij,
 Jan, Bet je, Wil lem, Sú ze,
 Wij, *wij al le*,
 Wij zin gen en dan sen:
 ha ha! la la!

10. - On ze lí.



Lí! Lí! Lí! waar zigt gij?
Ef, ef, kef, kef!
 Daar is hij al! Daar is Lí, *on ze* Lí!
 Lí Lí Lí! kom bij Mí.

11. - Het pop je.



Het pop je van Bet je,
 Bet jes pop je heet *Ma rí an ne*.
 Heet *úw* pop je Ma rí an ne?
Mijn pop je heet *Koos je*.
 Zú já, pop je!

12. - Lee ren.



Ik wil *lee ren*.
Nú wil ik lee ren.
 Nú wil ik mijn *les je* lee ren.
 En *ik*, ik *kan* mijn les je al.

Moederklanken en stamwoorden, voorkomende in de Leeslesjes, no. 12-24.

bá	ap	pe	gé	bó	ró	of
tá	aap	we	gee	kó	nó	in
dá	at	er	lé	hó	loo	lij
gá	af	sí	wé	hoo	os	vij

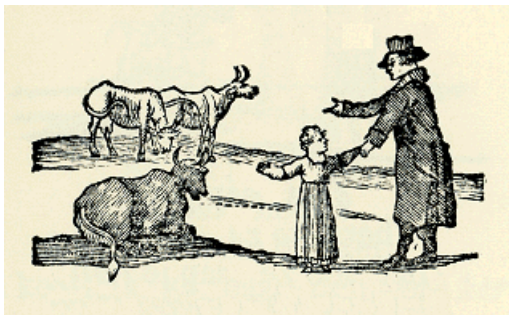
ma	na	ha	ke	ve	ve	ki	so
man	nas	hap	ken	ven	ver	kin	sol
pa	la	ba	ne	che	ze	ri	zu
pan	lag	bak	nene	chen	zeg	rin	zul
ha	da	ma	ze	ke	we	mi	ge
han	dat	man	zen	ker	weg	mid	gen
ja	wa	me	te	de	he	di	che
jas	wat	men	ten	der	heb	dit	chen
wa	za	le	je	te	di	pij	che
was	zal	len	jen	ter	din	pijn	chen

naa	koo	roo	roo	dee	kee
naar	koop	roop	roos	deed	keel
raa	loo	roo	doo	hee	kees
raap	loop	rood	doof	heen	keer

die	zoe	dou	mui	naai
wie	zoet	rou	muis	nieu
zie	boe	souw	poe	nieuw
zei	boek	kou	poes	poe
koe	moe	kous	maau	poes
goe	moet	nie	maauw	poei
hoe	doet	niet	mooi	foei

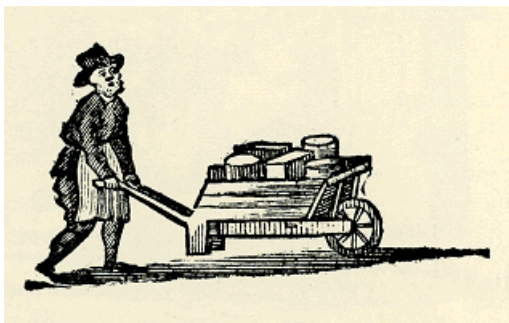
Lesjes met zaamgestelde Zelfklinkers, maar zonder zaamgestelde Medeklinkers.

13. - De os jes.



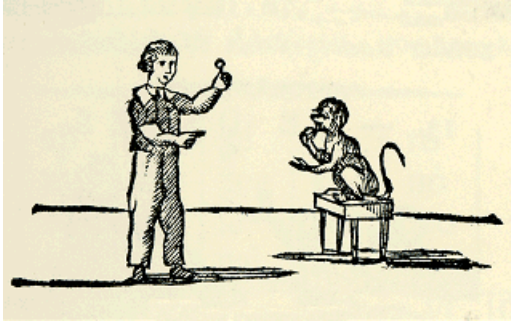
Hoe zeg gen de os jes?
 De os en de koe, zij zeg gen:
boe! boe!
 Wat *gé ven* zij, aan ú en mij?

14. - De koop man.



Loop! Loop! Ik heb wat te koop.
Vij gen en á man de len.
 Wie wil met mij han de len?
Zoe te á man de len! zoet!

15. - Het aap je



Het aap je,
 het *loo ze* aap je,
 het loo ze aap je *at*.
 Wat?
 Een *raap je*.
 ‘Hap!’ zei het aap je,
 En - weg was het raap je!

16. - Nó ten.



Ik heb *pijn*; ik heb pijn *in de keel*.
Lee lij ke nó ten!
 Ik eet gee ne *nó ten*. Ik eet gee ne
 nó ten *we der*.

17. - Bá ker - bak ker.



Bá ker! ik *gá*.
 Waar heen?
 Naar den bak ker.
 Bá ker! ik *gá* naar den *bak ker*,
 voor tan te *Mar tá*.

18. - Wat zul len wij é ten?



Koos je! wat zul len wij *é ten*?
 Wat zul len wij *van mid dag é ten*?
 Pan ne koe ken?
 Ó já! met *bó ter* en *sí roop* er op!
 Waar op?

19. - Het roos je.



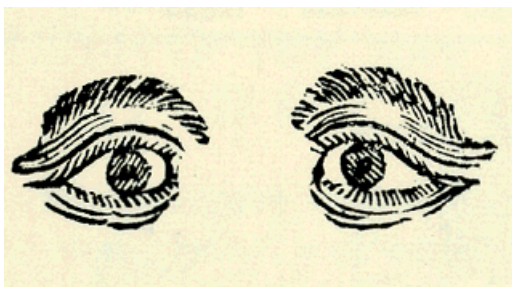
Daar heb ik wat! een roos je
 Een *rood* roos je, voor *Koos je*.
 Daar heb ik een roos je,
 voor *on ze* Koos je!
 Ró zen en jas mij nen,
 ap pe len en ró zij nen!

20. - De sol dá ten.



Daar kó men de sol dá ten aan!
 Hoor!
 Rou dou, rou dou, rou dou,
 Voor WIL LEM VAN NAS SOUW!

21. - De oo gen.



Wat doet gij met ú we *oo gen*?
 Ik *zie* met mij ne *oo gen*, *ú* en *mij*;
 En *al le* din *gen*, die mij om rin *gen*,
 Van *ver* en *ná bij*.

22. - De oo ren.



JAN.
 Wat doet *gij* met ú we *oo ren*?

KAA.
 Met mij ne *oo ren*, en dit *hó ren*,
 Kan ik *hoo ren*. Ik ben wat *doof*.

JAN.
 Ha, ha, ha!

KÓ.
 Foei, Kees! gij moet niet lag-
 chen, om dat goe de ou de
 bes je.
 Die zoo doen, zijn lee lij ke
 kin de ren. Niet waar, zus je?

23. - Poes je.



Waar is poes je?
 Laat ú *hoo ren*, poei je!
Mi aauw! mi aauw!
 Wat doet gij daar?
 Is daar een *muis je*?
 Niet *sol len* met poes je,
 zei Moe der,
 dan wil zij gee ne *muis jes* van gen.

24. - Het kous je.



Moe der! mijn *kous je* is af.
 Wat *nú?* Nú wat *naai jen?*
 Of zul len wij wat *lé zen*,
 in het *mooi je, nieu we* boek je?

Narede, of handleiding tot het gebruik van dit boekje.

Dewijl de tegenwoordige uitgave van dit boekje maar 24 lesjes bevat, en dus zeer ongelijk is aan de eerste, die in *November* van 1816 plaats had en uit 70 lesjes bestond, vermeen ik de *reden dier verandering*, en tevens *den aard en het gebruik van dit boekje* hier met een paar woorden te moeten vermelden. Ik zal hier derhalve eenige aanmerkingen volgen laten, die ik hoop, dat de *ouders* en *onderwijzers* met aandacht zullen lezen: voor de Vde en VIde *aanmerking* verzoek ik eene *bijzondere opmerkzaamheid*. Zij handelen:

- I. *over de omwerking van dit boekje;*
- II. *over de inleiding;*
- III. *over de keuze der behandelde onderwerpen;*
- IV. *over de voorbereiding tot derzelver lezing, door middel van de prentjes en klanktafels;*
- V. *over de uitspraak van de zelfklinkers en medeklinkers;*
- VI. *over de ware en valsche grondklanken;*
- VII. *over de afdeeling der lesjes, en de scheiding der lettergrepen;*
- VIII. *over de herhalingen van dezelfde woorden;*
- IX. *over het kunstmatig lezen en zamenspreken van leermeester en leerling.*

1.) Zoo lang ik aan die boekje gewerkt heb, was het bij mij eene uitgemaakte zaak, dat het *weinig meer dan één blad druks moest beslaan, en dat bij ieder lesje een prentje diende te zijn*. En echter kwam het de *eerstemaal* te voorschijn in 3 3/4 bladen, *zonder prentjes*. Toevallige omstandigheden, welke niet meer bestaan, gaven destijds zulk eene gedaante aan hetzelfde. Dien ten gevolge ziet het nu, daar de eerste druk geheel uitverkocht is, in drie stukjes, *met prentjes het licht*, getiteld: JAN EN ZIJN ZUSJE, ROOSJE VLIJTIG, GROOTMOEDER EN HAAR KINDJE; hebbende ik, in het 1ste en 2de stukje, hier en daar een lesje laten wegvallen, om aan het 3de stukje eenige meer zaamgestelde vertellingen en versjes te kunnen toevoegen: welke drie stukjes, als vervolgen, bij elkander behooren, maar toch ook (voor onderwijzers) ieder afzonderlijk te bekomen zijn. *De schaarschheid van dergelijke klein-kinderlijke boekjes, waarin op elke bladzijde een of twee*, door den bekwamen OORTMAN & ZOON, *wel uitgevoerde prentjes gevonden worden, en die tevens zoo goedkoop zijn, dat allerlei schoolkinderen, ook die van minvermogende ouderen,*

dezelve bekomen kunnen, zal, naar ik vertrouw, aan deze mijne boekjes een even zoo gunstig onthaal geven, als mijn *Kl. Kindervriend*, mijn *Vader Jakob*, en *Moeder Anna*, bij voortdoring, alom in ons vaderland mogen genieten.

2.) Waarom ik dit boekje JAN EN ZIJN ZUSJE genaamd heb, is, ten behoeve van de kinderen, in de inleiding verhaald. Gaarne zoude ik zien, dat de ouders die inleiding ook eens in overweging namen, inzonderheid *de gouden letters voor den schoorsteen*. En waarom? Om dat er niets is, het welk op kinderen, *die nog te jong zijn, om kennis en deugd te beminnen om hen zelve*, een' dieperen indruk maakt, en uit dien hoofde een' krachtiger spoorslag tot alle goede dingen oplevert, dan *lof en eer*. Een kinderhandje is ligt gevuld. Men kan met een stuk koek, een vel goud papier, een zijden lintje, een handvol bloemen en groente tot een kroontje of een eereboogje, gepaard met eenige vriendelijke woorden van vader of moeder, al veel doen. Kunnen de huisgenooten of goede vrienden er wat muziek bijvoegen, des te beter. Dit laatste vooral verteedert het gemoed, en stemt de harten tot eene hoogere vreugde, ook bij kleine kinderen.

3.) 'De inhoud,' zei de beroemde NIEUWOLD, 'kan niet te laag nederdalen.' Ik ben het *daarin* volkomen met den, in het *subjective* gedeelte der leeskunst, zoo verdienstelijken man eens. Maar het eerste onderwijs, van de wieg af, te beginnen met het *vóórspreken van beteekenlooze grondklanken*, en wijders met de *beschouwing van zijne eigene lichaamsdeelen*, gelijk de vermaarde PESTALOZZI wil, acht ik ten eenemaal strijdig met den gang der natuur, en als zoodanig een te dor veld voor de kleinen. Zo lang *lezen leeren*, in een' *objectiven* zin, als wetenschap, nog het *doel* van het onderwijs is, doet men, in mijn oog, het beste, en is verre weg het aangenaamste *voor jonge kinderen*, hen bezig te houden, gelijk zij zelve zich bezig houden, en derhalve met hen een kind te worden, en kinderlijk te snappen over de bloemtjes, de hondjes, de schaapjes, de osjes, de paardjes en soortgelijke dingen; onderwerpen, die aan alle moeders bekend zijn, en daarom door hen, *die toch* (gelijk de *Boekzaalschrijver* (*) te regt aanmerkte) *het beste in staat zijn zelve de kleinen te leeren, wat zij 't eerste kennen moeten*, zonder de geringste inspanning, kunnen behandeld worden. *In de eerste jaren der kindschheid moet het leeren slechts spel zijn*: zoo sprak QUINTILIANUS in de eerste, zoo sprak NIEUWOLD in de achttiende eeuw onzer jaartelling. Wie zal het dan wraken, dat ik hier hun gevoelen gevolgd ben, en aan derge-

(*) Zie de recensie van dit boekje, in het stuk voor April 1818, bl. 440 enz.

lijke beuzelingen de voorkeur gegeven heb, boven de wetenschappen, die, ter bereiking van het *subjective* doel van het onderwijs, slechts voor een' rijperen ouderdom berekend zijn?

4.) De kleinen, welke men dit boekje voorlegt, moeten de *letteren* reeds kennen, en tevens de *klanken*, die door twee of drie letteren uitgedrukt worden - het zij, door letter voor letter uit te spreken, *al spellende*, het zij, door de geheele klank op eenmaal voort te brengen, *al lezende* - weten te formeren. Zijn zij te dezen opzichte nog wat achterlijk, dan kan men hen, door middel van de *klanktafels*, die in het 1ste stukje op bl. 3 en 10, in het 2de stukje op bl. 2, 3, 7, 11 en 15 voorkomen, tot de leeslesjes *voorbereiden*. Een tweede middel van voorbereiding biedt zich aan in de *prentjes*. Door eene gepaste uitlegging van die prentjes, door het goed, duidelijk voorlezen van de daar onder staande lesjes, en het spellen of lezen laten van enkele, daarin voorkomende, zelfstandige naamwoordjes of werkwoorden, moet men de kindertjes zoo gemeenzaam met den inhoud der lesjes trachten te maken, dat zij, bij het lezen van dezelve, de beteekenis der woorden half kunnen raden. Kan men er, onder het uitleggen of lezen, bij wijze van toepassing op het lezende kind zelven, nu en dan eens een klein zedelesje bijvoegen, het zal er te beter om wezen. Ook bij kinderen, *die nog te jong zijn, om lezen te leeren*, vooral in de vrouwenschooltjes, kan de uitlegging van deze prentjes, op die wijze, stof geven tot vertellen, hetwelk de kleinen toch zoo gaarne hooren; en anders kan men hen ook, door vóórzeggen, een of ander, voor hen verstaanbaar, rijmpje in het geheugen prenten.

5.) 'De *a e i o u* (zeide ik in de narede van de eerste uitgaaf) moet men *kort* uitspreken, namelijk, gelijk zij gehoord worden in de eerste klanken, die de kinderen van zich geven, als *papa, mama, tata, meme, ip, lip, kopje* enz.; en wanneer zij *scherp* moeten uitgesproken worden, ten naastenbij als de verlengde *aa, ee, oo, uu*, dit onderscheid, *gedurende het leeren der beginsels*, ter voorkoming van verwarring, door een klankteeken *aanschouwelijk* maken. Diensvolgens heb ik hier de *scherpe* klinkers gemerkt met eenen accent, gelijk de Franschen *aigu* (´) noemen; aldus *á, é, í, ó, ú.* Tegenwoordig voeg ik hierbij: de *aa, ee, ie, oo, uu*, alsmede de *eu* en de *oe*, zijn (gelijk de *ij*) ware *eenklanken*, ofschoon ieder hunner (mede gelijk de *ij*) door twee letteren uitgedrukt wordt. Men moet derhalve bij het noemen dezer klanken niet *a* en *a*, *e* en *e*, *i..e ie, e..u eu, o..e oe* zeggen, maar, met ééne opening van den mond, in éénen adem, *aa, ee, ie, ij, oo, uu, eu, oe*. De klanken *ai* en *aai, au* en *aau, ei, eeu, ieu, ui, ou, ooi, oei*, zijn daar en tegen ware *tweeklanken*, en dus moet men, deze zamenstellende, zeggen laten: *aa..i aai, oo..i ooi,*

o..u ou, oe..i oei, ie..u ieu, enz. Meent men echter, nadat de kinderen in de samenstelling der tweeklanken de vereischte handigheid gekregen hebben, dezelve (even als de eenklanken *aa, ee, ie, ij, oo, uu, eu, oe*), in éénen adem te moeten laten uitspreken, om de samenstelling te bespoedigen, dat kan men doen of laten, naar goedvinden.

Wanneer men de lippen of de tong gebragt heeft in den plooi of stand, die vereischt wordt, om de medeklinkers *b d g* (en de scherpe *g (ch)* die tevens, ofschoon zij uit twee letteren zaamgesteld wordt, maar een éénklank is, en dus als één letter moet uitgesproken worden), als mede de *j, p, t, v, w, c, z*, voort te brengen, moet men dezelve geenszins laten uitgaan op eene scherpe *é*, en derhalve niet zeggen *bé, cé, dé, gé, ché, jé, pé, té, vé, wé*, maar er slechts een geluid aan toe voegen, gelijk men hooren laat, wanneer men, met de opgeheven wijsvinger (door het bekende *st..!*), *stilte* gebiedt. De *toon*, waarin die medeklinkers wegsmelten, is *wel eene hoorbare, maar geenszins eene klinkende lucht*. Nu eens is hij gelijk aan den zachten, daarheen drijvenden adem, waarmede wij, in den warmen zomer, de overmatige warmte, of anders, een weinig sterker, eene veder of tabaksdamp van voor den mond wegblazen; dan eens is hij gelijk aan den nog sterkeren aassem, dien de houthakker of vleeschhouwer uitzucht, wanneer hij de zware bijl met kracht doet nedervallen; op een' anderen tijd vernemen wij hem in de sissende lucht, die de blazende kat uitstoot, wanneer een vijandige hond haar onverwachts nadert; altoos is hij eene *hoorbare*, maar nimmer wordt hij eene *klinkende* lucht, gelijk die der zelfklinkers. In de uitspraak van de *h* en de *k* mag die ucht wel iets hebben van de *korte a*, welke men hooren laat in het lagchende *hahaha, lalala*, enz. Doch de *f, l, m, n, r, s*, moeten niet alleen wegsmelten *in*, maar ook, en inzonderheid, aanvangen, *met* die hoorbare ucht: zoodanig hooren wij de *h* en de *m* in het bekende - *hm!* waarmede wij iemand, die eenigzins van ons verwijderd is, tot ons roepen.

In de *Handleiding* tot het gebruik van mijn reeds vroeger aangekondigd *A.B.C. en Spelboek*, zal ik uit het algemeen taalbeginsel en ons bijzonder taaleigen bewijzen, dat deze de eenige ware uitspraak der medeklinkers is; en dan tevens aantoonen, dat het niets minder dan toeval of willekeur was, dat men weleer, bij het noemen der medeklinkers, de *e* nu eens *achteraan* (gelijk in *bé, pé, té, dé*, enz.) en dan eens *vooraan* (gelijk in *ef, el, em, en, er, es*,) geplaatst heeft: eene bijzonderheid, die op de welluidendheid, de spierkracht en schoonheid onzer taal eenen, te weinig opgemerkten, maar desniettemin zeer grooten invloed uitoefent.

(Zie verder de *narede van het tweede stukje*.)